Lausunto Eduskunnan talousvaliokunnalle

Timo Miettinen
Eurooppa-tutkimuksen keskus
PL 9
00014 HELSINGIN YLIOPISTO

Aika: 7.6.2022 klo 12

Asia: KOMISSION EHDOTUS ILMASTOTOIMIA KOSKEVAN SOSIAALIRAHASTON PERUSTAMISESTA

Kiitän mahdollisuudesta tulla kuulluksi Euroopan ilmastopakettiin kytkeytyvän sosiaalirahaston yhteydessä.

Heinäkuussa 2021 EU-komissio julkaisi uuden ilmasto-ohjelmansa, joka tunnetaan nimellä Fit for 55. Lakipaketin tarkoituksena on vastata jäsenmaiden enemmistön toiveeseen ilmastotoimien kiristämisestä, ja sen tavoitteena on laskea EU:n sisäisiä ilmastopäästöjä 55 prosentilla vuoteen 2030 mennessä. Askel on nähty tärkeänä välietappina vuoden 2050 ilmastoneutraalisuustavoitteen saavuttamiseksi. Kokonaisuus pyrkii käytännössä uudistamaan kaikkia ilmaston kannalta olennaisia EU-säädöksiä, kuten päästökauppaa, päästökaupan ulkopuolista taakanjakoa sekä maankäyttöä ja hiilinieluja. Keskiössä ovat tämän lisäksi ennen kaikkea rakentamisen energiatehokkuus, uusiutuva energia sekä ilmastopolitiikan kytkeminen kauppapoliittisiin toimiin niin sanotun hiilivuodon estämiseksi.

Osana pakettia komissio julkaisi myös ehdotuksensa ilmastotoimiin liittyvästä sosiaalirahastosta (*Social climate fund*). Rahaston tarkoituksena on vastata ilmastotoimista koituvien sosiaalisten eriarvoisuuksien tasoittamiseen suuntaamalla tukea ennen kaikkea energian hinnankorotuksista kärsi-

ville kansalaisille ja pienyrityksille. Taustalla on ollut kaksi yleisempää perustetta. Sosiaaliset kompensaatiomekanismit ovat melko tavanomainen osa ilmastopaketteja, esimerkiksi Pariisin ilmastosopimusta. Koska energian hintaan kohdistuu päästökaupan takia korotuspaineita, erityisesti niin sanotusta energiaköyhyydestä kärsiville jäsenmaille jonkinlaiset kompensaatiomekanismit ovat olennaisia järjestelmän hyväksyttävyyden ostamiseksi. Toiseksi: viime vuosien poliittiset kehityskulut, esimerkiksi keltaliivi-liikkeen synty Ranskassa, ovat nostaneet uudenlaisen huolen ilmastotoimien hyväksyttävyydestä. On aito riski, että poliittiset paineet vesittävät monet Fit for 55 -paketin tavoitteista.

Venäjän aloittama hyökkäyssota on korostanut entisestään fossiilienergiasta irtautumisen merkitystä. Kompensaatiomekanismien haaste on tässä kahtalainen. Yhtäältä kunnianhimoinen ilmastopolitiikka tukee energiasiirtymää ja tätä kautta myös Venäjän fossiilienergiasta luopumista. Toisaalta kompensaatiomekanismit saattavat huonosti suunniteltuina siirtyä tuottajahintoihin ja tätä kautta pikemminkin hidastaa Venäjän tuontienergiasta irtaantumista.

Sosiaalisen ilmastorahaston alkuperäisenä tarkoituksena oli jakaa yhteensä noin 72 miljardia euroa vuodesta 2025 vuoteen 2032 ulottuvalla rahoitussektorilla. EU-parlamentin käsittelyssä summa on kuitenkin pienentynyt merkittävästi alkuperäisestä ehdotuksesta: nyt keskustelussa oleva kompromissiehdotus määrittää ilmastorahaston kooksi vain 16 miljardia euroa, kohdennettuna vuosille 2024–27. Rahoitus on tarkoitus maksaa suurelta osin rakennukseen ja tienkäyttöön liittyvillä päästökauppatuloilla. Rahoitus on tarkoitus kytkeä osaksi EU:n omien varojen järjestelmää (ts. EU:n budjettia) ja tästä syystä sen käyttöönotto vaatii myös 2021–2027 omien varojen käyttöön liittyvän lainsäädännön tarkistamista. Tähän tavoitteeseen Suomi suhtautuu erityisen kriittisesti. Toisin kuin julkisuudessa on toisinaan esitetty, paketti ei kuitenkaan liity suoraan elpymisrahastoon ja sen kautta toteutuvaan yhteiseen velanottoon.

Yleiset argumentit rahaston puolesta ja vastaan voidaan jakaa karkeasti kahteen. Puolustajien mukaan ilmastorahasto on EU-tason sääntelymekanismi, joka iskee energian kuluttajahintojen nousun kautta pahiten juuri pienituloisiin. Tästä syystä kompensaatiomekanismien on oltava osa itse ilmastopakettia, kuten esimerkiksi maataloustuet ovat osa EU:n sisämarkkinoita. Vastustajien mukaan energiaköyhyys on ennen kaikkea sosiaalipoliittinen ongelma (tai käsite) ja kuuluu sellaisenaan ennen kaikkea jäsenmaiden kompetenssin piiriin. Valtioneuvoston kanta on, että esimerkiksi Suomessa on olemassa riittävät välineet energiaköyhyyden torjumiseksi.

Oma kantani on, että vaikka Suomi voi hyvin pitää kiinni tavoitteistaan olla avaamatta rahoituskehystä, jonkinlaiseen kompromissiin olisi syytä varautua. Keskeinen kysymys Suomen kannalta koskee järjestelmän tarkoituksenmukaisuutta. On perusteltua puolustaa vaatimusta, jonka mukaan sosiaalirahaston ei tule olla ainoastaan tavanomainen aluepolitiikan väline. Samalla Venäjän

hyökkäyssota on luonut uusia tarpeita tarkastella myös energiapolitiikan kokonaisuutta ja vauhdittaa fossiilienergiasta luopumista.

Kiinnittäisin huomiota ainakin seuraaviin tavoitteisiin:

(1) Sosiaalirahaston perusidea kohdentaa tukea nimenomaan **kuluttajille** tuottajien tai yritysten sijaan on periaatteessa kannatettava. Rahaston olisi oltava **teknologianeutraali** ja sen olisi pyrittävä häiritsemään mahdollisimman vähän energiamarkkinoiden toimintaa.
(2) Sosiaalirahastoa suunniteltaessa olisi kiinnitettävä huomiota siihen, että tuet ovat oikein kohdistettu nimenomaan **pienituloisimmille kuluttajille** eivätkä ne ainoastaan siirry energian tuottajahintoihin. Tämä on erityisen tärkeää Venäjän hyökkäyssodan vuoksi sekä inflaatiopaineiden kasvaessa.
(3) Rahaston jakautumista varten komissio on luonut kaavan, joka ottaa huomioon väestön koon, kansantuotteen koon per henkilö, haavoittuvien kotitalouksien määrän sekä asumiseen liittyvät polttoainepäästöt. **Tällaisessa muodossaan** rahasto voi kuitenkin hyödyttää enemmän absoluuttisesti rikkaita mutta sosiaalisesti eriarvoisia maita kuin sellaisia maita, jotka ovat **absoluuttisesti köyhempiä** mutta **vähemmän eriarvoisia**.
(4) Mikäli EU-tasolle ei luoda sosiaalisia kompensaatiomekanismeja, Suomen olisi syytä ottaa tämä huomioon **EU:n taloussääntöjä uudistettaessa**. Ehdotuksen päällekkäisyyksiä komission RePowerEU-ehdotukseen on myös syytä tarkastella.
(5) Kansallisen maksuosuuden vähentämiseksi Suomen olisi hyvä suosia ratkaisuja, jotka hyödyntävät mahdollisimman laajasti **EU-tason päästökauppatuloa**. Koska päästökaupan varat kerätään EU-tasolla, päästökauppatulo olisi myös luontevin lähde kompensaatiomekanismin rahoittamiseksi.

Kunnioittavasti

Timo Miettinen, akatemiatutkija
Eurooppa-tutkimuksen keskus
Helsingin yliopisto